

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 141.319.8

Коробкіна Т. В.,
кандидат філософських наук, доцент кафедри
філософії, Харківський національний університет
радіоелектроніки (Україна, Харків),
tankorobkina@mail.ru

Родічева І. С.,
кандидат філософських наук, ст. викладач кафедри
теоретичної та практичної філософії філософського
факультету, Харківський національний університет ім.
В. Н. Каразіна (Україна, Харків), rodichevs@rambler.ua

ДВА АСПЕКТИ ТЕОРІЇ ОСОБИСТОСТІ У ФІЛОСОФІЇ К. Г. ЮНГА

Проведено стислий аналіз теорії особистості К. Г. Юнга, філософсько-антропологічна теорія якого торкається як глибокого змісту духовної сторони особистості, так і екзистенціального, більш поверхневого змісту її духовного простору. На наш погляд, значення запропонованої Юнгом теорії полягає в тому, що вона дозволяє зрозуміти духовні витoki подій сучасності.

Проведений аналіз показує, що механізмом розширення соціально-індивідуальних меж особистості, за Юнгом, у вертикальному та горизонтальному зрізах є процес індивідуації, який на різних рівнях (індивідуальному і соціальному) призводить до збільшення ролі особистісного початку. Особистість не може бути такою без певного набору соціальних та індивідуальних якостей, які формують її феномен.

Автори роблять висновок, що така інтерпретація вписує теорію особистості Юнга в поширену філософську традицію розуміння особистості як прояву внутрішнього у зовнішньому, результат якого завжди індивідуальний і неповторний.

Ключові слова: особистість, індивідуація, межі особистості, архетипи, соціальні та індивідуальні якості.

У своїх працях Юнг не залишив концептуальних розробок проблеми меж особистості. Однак сама теорія особистості філософа дає великий матеріал для окреслення цієї проблеми. Визначення меж особистості, за Юнгом, на наш погляд, дозволить реконструювати остаточний варіант визначення поняття особистості у його концепції.

Значення, які Юнг вкладає в поняття особистості, можна умовно поділити на дві групи.

По-перше, особистість як соціальне завдання. Особистість тут становить собою суспільний ідеал. У цьому сенсі особистістю є не дійсність, а можливість власного розвитку. Розвиток особистості в цьому значенні одночасно передбачає можливість вдосконалення суспільства.

По-друге, особистість як індивідуальна психіка конкретної людини. У цьому значенні особистість постає як складна самоорганізуюча психічна система, яка характеризує буття кожної конкретної особистості.

Мета дослідження. На основі виділених аспектів, ми звернемося до проблеми розгляду меж особистості в концепції К. Г. Юнга.

Насамперед, наведемо критерії, за якими ми будемо визначати межі особистості. Застосовуючи компаративістський підхід, умовно виділимо два зрізи розгляду особистості: вертикальний і горизонтальний. Визначення меж особистості в горизонтальному зрізі – це виявлення сфери, яку займає особистість відносно позаположних їй сфер, присутнім у світі одночасно з нею. Насамперед, це визначення «обсягу» особистості відносно інших людей, що живуть на цей момент. Таким

чином, горизонтальний зріз особистості, за Юнгом, дозволяє нам побачити *зовнішні* межі між конкретною особистістю та іншими людьми. Межі особистості у вертикальному зрізі – це виявлення того, чи визначається буття особистості «тут і зараз» або ж воно включає щось більше. Це питання не про те, наскільки ця особистість належить собі, а наскільки у ній діють родові архетипові форми. Таким чином, у вертикальному зрізі виявляються внутрішні межі – сфери внутрішньої свободи особистості від автономних змістів її психіки.

Ми будемо говорити про межі особистості відповідно до тих значень особистості, які були нами задані. *По-перше*, ми розглянемо межі особистості у значенні соціального завдання. У цьому аспекті Юнг вживає поняття «масштаб особистості». Юнг пише про особистість так: «...Чим менше її масштаб, тим більше в ній невизначеності і несвідомості, що в підсумку призводить до її повного розчинення у соціальності, до відмови від власної цілісності і поглинання цілісністю групи» [6, с. 215]. Говорячи про масштаб особистості, Юнг має на увазі те, наскільки ця особистість близька до ідеальної відповідальності, яка усвідомлює й осягає свої тіньові сторони, яка вмє протистояти несвідомим імпульсам, здатна вести за собою натовп, яка розуміє своє «призначення», тобто роль, яку вона має відігравати в суспільстві. Чим більше в особистості цих якостей, тим ширше її масштаб. Чим менше масштаб особистості, тим вона більш слабка і пересічна, тим більше в ній ірраціонального і несвідомого. Така особистість розчинена у своїй соціальності (масці), що призводить до відмови від її власної цінності і захоплення «цінностями» маси [6, с. 215]. Внутрішній голос такої особистості, її свідомість поступається місцем голосу соціальної групи з її конвенціями, а призначення заміщується колективними потребами. Розум такої людини «щільно заблокований існуючими забобонами» [6, с. 215].

Внутрішні межі особистості в соціальному аспекті взаємопов'язані із зовнішніми межами. Вони залежать від того, наскільки у цієї особистості реалізовано внутрішнє ядро – самість, яке і визначає близькість до соціального ідеалу. Внутрішні межі особистості в цьому значенні тим більші, чим більше в ній виявляються якості відповідальності, свідомості, здатності виконувати свої обов'язки тощо. У зв'язку з цим можна зазначити, що зовнішні межі особистості тим більші, чим більше її внутрішні межі. Якщо внутрішній «масштаб» особистості досить значний, то вона здатна бути в соціумі яскравою, помітною «великою» фігурою, здатна протиставити себе (свою «вагу») соціуму або здатна вести його за собою. Якщо ж внутрішній «масштаб» особистості незначний, то вона можна сказати «сам собі не пан» підпорядкована, несвідомим мотивам, які впливають на неї зсередини, і підпорядкована соціальному фактору, який діє поза нею. Така особистість практично не має свого внутрішнього ядра, не здатна протиставити себе іншим, не має особливого статусу в суспільстві. Вона лише

частинка суспільства. Вона становить собою масову людину, яка є «такою як усі» і йде туди, «куди йдуть усі». Межі такої особистості відносно соціуму дуже малі. Вона, фактично «розчинена» у соціумі.

Далі, розмірковуючи про межі особистості у значенні індивідуальної психіки, можна виділити наступне. *По-перше*, внутрішні межі тут, визначаються тим, наскільки в цій особистості інтегровані її різні протилежні змісти, наскільки вона цілісна, єдина і гармонійна. Якщо процес індивідуалізації йде природним шляхом, не переривається з боку діяльності свідомості, то все більше і більше протилежних змістів психіки перетворюються на єдине ціле. Стосовно такої особистості Юнг вживає словосполучення «велика особистість» або «загальна особистість». І, навпаки, якщо різні внутрішньопсихічні змісти розпорочені, то особистість, можна сказати, собі не належить («не в собі», «сама не своя»). Різні внутрішньопсихічні змісти немовби конфліктують, перешкоджають нормальній діяльності один одного. Перетягуючи на себе психічну енергію (лібідо), вони «придушують» один одного. У крайніх патологічних випадках така особистість може розпадатися на декілька автономних особистостей. У зв'язку з цим Юнг вживає словосполучення «роздвоєння», «розщеплення», «дисоціація» особистості і т.д. Внаслідок того, що внутрішня інтеграція цієї особистості мала, то й обсяг тієї цілісності, яка присутня в цій особистості, зовсім невеликий, а особистісні межі малі й хиткі. У цьому випадку Юнг вживає словосполучення «менша особистість». Юнг бачить перед собою як перед психологом завдання підштовхнути процес індивідуалізації, особистої інтеграції, у такої особистості.

Чим більше внутрішні змісти особистості інтегровані, тим більш гармонійною вона є, тим більше її внутрішні межі. У суспільстві інших людей вона завжди має свою думку, свій «стрижень». Для такої особистості вірогідність потрапити під вплив ірраціонального, несвідомого, які несе натовп, дуже мала. Вона здатна відчути межі розумного, може відокремити себе від маси і подивитися на ситуацію раціонально. Особистість цілісна, самодостатня, спроможна у «межах дозволеного». Вона може в критичні моменти позитивно впливати на оточуючих.

Згідно з Юнгом, архетипи є психічними органами всього людства. Отже, у психіці кожної людини є об'ємний архетиповий пласт. Архетипи – це свого роду фундамент, на якому зростає людська психіка. Згідно філософа, особистість конкретної людини має величезний шар родових форм і образів, властивих ще її далеким предкам. На наш погляд, при читанні робіт Юнга може скластися враження, що в них звеличується роль минулого і применшені заслуги сьогодення. Виникає думка про те, що світогляд Юнга близький до циклічного сприйняття часу. За юнгівською картиною світу може скластися враження, що прогрес згубний, бо він розриває зв'язок людства з духовними коренями, які дає колективна несвідома психіка. За такої інтерпретації теорії Юнга може здатися, що психіка у ній видається хоч і динамічною, але замкнутою всередині своїх же повторюваних процесів закритою системою. Духом циклічного сприйняття часу проникнута написана не без ідейного впливу юнганства робота Мірча Еліаде «Міф про вічне повернення», яка, як нам видається, доводить до логічного кінця народжену в рамках юнганства думку про постійне повернення людської душі до своїх витоків – архетипів колективного несвідомого» [2, с. 414].

Однак сприйняття юнгівської теорії архетипів доречно змінюється, якщо приділити основну увагу не стільки ролі архетипів, які самі собою порожні й формальні, а ролі індивідуалізації, яка робить психіку відкритою динамічною системою взаємообміну минулого (за допомогою архетипів) і сьогодення (за допомогою свідомості). Становлячи собою механізм індивідуалізації, трансцендентальна функція дозволяє навіть «прокласти міст» у майбутнє, бо за допомогою її дії на поверхню свідомості конкретної епохи, через архетипічні символи виводяться сигнали можливого майбутнього.

Особливо яскраво цей процес проявляється через геніальні твори мистецтва. Мистецтво постійно працює над вихованням духу часу, оскільки дає життя тим образам, яких духу часу найбільше не вистачає. У цьому зв'язку Юнг згадує про соціальну значущість мистецтва» [7, с. 119–120]. Незадоволеного сучасністю автора туга веде до глибин колективного несвідомого, з яких він черпає саме ті прообрази, що здатні компенсувати збитковість і односторонність духу сучасної епохи. Власне вид художнього твору дозволяє судити про характер його виникнення і проблеми епохи його створення.

Таким чином, можливо сказати, що особистість у вертикальному зрізі потенційно безмежна, бо вона, *по-перше*, не відокремлена від родового колективного несвідомого і, *по-друге*, наділена можливістю виділитися з нього й здобути свободу. Це передбачає, насамперед, перспективу реалізації у дійсності всіх внутрішніх можливостей особистості. З вищесказаного випливає, що для особистості не існує неможливого, однак емпірично вона не може реалізувати всю повноту свого потенціалу протягом життя. Якщо особистість не реалізує можливості, архетипи поневолюють її, набуваючи домінуючого значення у всіх сферах її буття. У такому випадку особистість втрачає свободу саморозвитку.

Незважаючи на високу роль колективного несвідомого, наявність архетипового потенціалу в душі кожної особистості не є показником повної зумовленості її буття конституційними формами. Навпаки, специфіка душевного апарату, за Юнгом, полягає в тому, що за допомогою трансцендентальної функції реалізується можливість виходу за природні рамки. Трансцендентальна функція зрівнює в своєму значенні свідоме і несвідоме. Ідеал справжньої особистості – самість полягає в гармонійних відносинах свідомості і несвідомого. Оскільки свідомість завжди виражає себе в конкретних формах і за допомогою індивідуального «Его», сказане означає, що трансцендентальна функція веде людську душу до взаємного балансу і взаємодоповнюваності індивідуального і родового. Свого вищого вираження вплив механізму трансцендентальної функції знаходить у процесі індивідуалізації духовного саморозвитку особистості. За допомогою вольової інтенції свідомості індивідуалізація дозволяє інтегрувати психічний апарат таким чином, що свідомість відкриває можливість вияву свободи особистості в рамках колективних родових форм.

Таким чином, ми прийшли до висновку, що умовне виділення двох аспектів особистості у філософії К. Г. Юнга дозволяє показати, у чому полягає можливість свободи особистості як в індивідуальному, так і в соціальному аспектах. Проведений аналіз показує, що механізмом розширення соціально-індивідуальних меж особистості, за Юнгом, у вертикальному та

горизонтальному зрізах є процес індивідуації, який на різних рівнях (індивідуальному і соціальному) призводить до збільшення ролі особистісного початку. Дослідження філософсько-антропологічної концепції К. Г. Юнга дозволяє нам запропонувати реконструйоване визначення особистості, за Юнгом. Особистість – це людський індивід, який здатний, інтегруючи процеси колективного несвідомого, піднятися над ними для самореалізації та вільного розвитку. Поняття «особистість» у філософії К. Г. Юнга інтегрально і різнопланово. Воно означає індивідуальне буття у всіх його аспектах: родовому, соціальному, культурному, загальнолюдському, екзистенціальному, духовному. «Особистість» розуміється і як дійсність, і як багатство можливостей внутрішнього потенціалу, який несе в собі людина.

На наш погляд, особистісне буття проявляє себе саме в контексті вертикальних і горизонтальних меж. Особистість не може бути такою без певного набору соціальних та індивідуальних якостей, які формують її феномен. У цьому зв'язку можна сказати, що така інтерпретація вписує теорію особистості Юнга в поширену філософську традицію розуміння особистості як прояву внутрішнього у зовнішньому, результат якого завжди індивідуальний і неповторний.

Список використаних джерел

1. Элиаде М. Аспекты мифа / М. Элиаде; [пер. с фр. В. Большакова]. – М.: «Инвест–11111», 1996. – 240 с.
2. Элиаде М. Избранные сочинения: Миф о вечном возвращении; Образы и символы; Священное и мирское / М. Элиаде; [пер. с фр. В. Большакова]. – М.: Ладомир, 2000. – 414 с.
3. Элиаде Мирча. Священные тексты народов мира = Essential sacred writings from around the world [Текст] / Мирча Элиаде. – М.: Крон–Пресс, 1998. – 621 с.
4. Юнг К. Г. Архетипы коллективного бессознательного / К. Г. Юнг // Юнг Карл Густав Психика: структура и динамика / К. Г. Юнг; [Пер. с англ. А. А. Спектор, науч. ред. М. В. Маришук]. – Мн.: Харвест, 2005. – 416 с.
5. Юнг К. Г. Нераскрытая самость (настоящее и будущее) / К. Г. Юнг // Юнг К. Г. Психология. Dementia praecox; [Пер. Т. Э. Гусакова]. – Мн.: ООО «Харвест», 2003. – 400 с.
6. Юнг К. Г. О становлении личности / К. Г. Юнг // Юнг Карл Густав Психика: структура и динамика; [пер. А. А. Спектор; науч. ред. пер. М. В. Маришук]. – М.: АГТ; Мн.: Харвест, 2005. – 416 с.
7. Юнг К. Г. Феномен духа в искусстве и науке / К. Г. Юнг // К. Г. Юнг Собрание сочинений в 19т.; [пер. нем.]. – М.: Ренессанс, 1992. – Т.15. – 320 с.
8. Jung C. Psychology and Religion: West and East / C. Jung. – London: Routledge and Kegan Paul, 1969.

References

1. Jeliade M. Aspekty mifa / M. Jeliade; [per. s fr. V. Bol'shakova]. – M.: «Invest–11111», 1996. – 240 s.
2. Jeliade M. Izbrannye sochinenija: Mif o vechnom vozvrashhenii; Obrazy i simvoly; Svjashhennoe i mirskoe / M. Jeliade; [per. s fr. V. Bol'shakova]. – M.: Ladomir, 2000. – 414 s.
3. Jeliade Mircha. Svjashhennye teksty narodov mira = Essential sacred writings from around the world [Tekst] / Mircha Jeliade. – M.: Kron–Press, 1998. – 621 s.
4. Jung K. G. Arhetipy kollektivnogo bessoznatel'nogo / K. G. Jung // Jung Karl Gustav Psihika: struktura i dinamika / K. G. Jung; [Per. s angl. A. A. Spektor, nauch. red. M. V. Marishhuk]. – Mn.: Harvest, 2005. – 416 s.
5. Jung K. G. Neraskrytaja samost' (nastojashhee i budushhee) / K. G. Jung // Jung K. G. Psihologija. Dementia praecox; [Per. T. Je. Gusakova]. – Mn.: ООО «Harvest», 2003. – 400 s.
6. Jung K. G. O stanovlenii lichnosti / K. G. Jung // Jung Karl Gustav Psihika: struktura i dinamika; [per. A. A. Spektor; nauch. red. per. M. V. Marishhuk]. – M.: АГТ; Мн.: Harvest, 2005. – 416 s.
7. Jung K. G. Fenomen duha v iskusstve i nauke / K. G. Jung // K. G. Jung Sobranie sochinenij v 19t.; [per. nem.]. – M.: Recessans, 1992. – T.15. – 320 s.
8. Jung C. Psychology and Religion: West and East / C. Jung. – London: Routledge and Kegan Paul, 1969.

Korobkina T. V., Ph.D. in Philosophy, Associate Professor Department of Philosophy, Kharkiv National University of Radio electronics (Ukraine, Kharkiv), tankorobkina@mail.ru

Rodicheva I. S., PhD in Philosophy, Senior Lecturer Department of Philosophy Theoretical and Practical Philosophy, V. N. Karazin Kharkiv National University (Ukraine, Kharkiv), rodichevs@rambler.ru

Two aspects of the theory of personality in philosophy C. G. Jung

This article provides a brief analysis of the theory of personality of C. G. Jung, his philosophical and anthropological theory involves both the deep content of the spiritual aspect of personality and the existential, more superficial content of its spiritual space. In our opinion, the importance of the theory proposed by Jung is that it allows us to understand the spiritual roots of contemporary events.

The analysis conducted has shown that the mechanism expand the social and personal boundaries in vertical and horizontal section is the process of individualization that causes strengthening the role of personal principle on different levels.

The authors conclude that this interpretation enter Jung's personality theory in the common understanding of the philosophical tradition identity as a manifestation of the internal in the external, which result is always individual and unique.

Keywords: personality, individuation, borderline personality, archetypes, social and individual qualities.

Коробкина Т. В., кандидат философских наук, доцент кафедры философии, Харьковский национальный университет радиоэлектроники (Украина, Харьков), tankorobkina@mail.ru

Родичева И. С., кандидат философских наук, ст. преподаватель кафедры теоретической и практической философии философского факультета, Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина (Украина, Харьков), rodichevs@rambler.ru

Два аспекта теории личности в философии К. Г. Юнга

Проведен краткий анализ теории личности К. Г. Юнга, философско-антропологическая теория которого касается как глубинного содержания духовной стороны личности, так и экзистенциального, более поверхностного содержания ее духовного пространства. На наш взгляд, значение предложенной Юнгом теории заключается в том, что она позволяет понять духовные истоки событий современности.

Проведенный анализ показывает, что механизм расширения социально-индивидуальных границ личности, по Юнгу, в вертикальном и горизонтальном срезе является процесс индивидуации, который на разных уровнях (индивидуальном и социальном) приводит к увеличению роли личностного начала. Личность не может быть такой без определенного набора социальных и индивидуальных качеств, которые формируют ее феномен.

Авторы делают вывод, что такая интерпретация вписывает теорию личности Юнга в распространенную философскую традицию понимания личности как проявления внутреннего во внешнем, результат которого всегда индивидуален и неповторим.

Ключевые слова: личность, индивидуация, границы личности, архетипы, социальные и индивидуальные качества.

* * *

УДК 130(091):316.286/473

Гейко С. М., кандидат философських наук, доцент кафедри філософії, Національний університет біоресурсів і природокористування України (Україна, Київ), svetaigeiko@rambler.ru

Алмаші О. І., студентка ННІ лісового і садово-паркового господарства, Національний університет біоресурсів і природокористування України (Україна, Київ), svetaigeiko@rambler.ru

ПРОБЛЕМАТИЗАЦІЯ НІГІЛІЗМУ У ФІЛОСОФІІ Ф. НІЦШЕ

Досліджено філософські погляди Ф. Ніцше. У своїй критиці абсурдності традиційної системи цінностей філософ керувався нігілістичним прагненням зруйнувати її як застарілу і вибудувати іншу, що, на його думку, більше відповідає реальному життю. Нігілістична іронія Ніцше – це приклад крайнього розчарування і суб'єктивного руйнування сталих метафізичних систем. Таке трактування розкриває ознаки модерністського іронічного дискурсу.

Ключові слова: нігілізм, песимізм, волюнтаризм, іронія, неklasичне визначення іронії, екзистенціал.

У сучасній філософській думці актуалізується аналіз феноменів іронізму та нігілізму, що обумовлено трансформацією культурної парадигми, яка відбувається на зламі тисячоліть. Центральні філософські категорії